Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (първи състав)

16 май 2013 година*

„Член 45 ДФЕС — Регламент (ЕИО) № 1408/71 — Член 10 — Обезщетения за старост — Обичайно местопребиваване в две различни държави членки — Получаване на наследствена пенсия в едната от тези държави и на пенсия за осигурителен стаж и възраст в другата — Отнемане на едното от тези обезщетения — Възстановяване на обезщетенията, за които се твърди, че са получени без правно основание“

По дело C-589/10

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (Полша) с акт от 2 декември 2010 г., постъпил в Съда на 14 декември 2010 г., в рамките на производство по дело

Janina Wencel

срещу

Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku,

СЪДЪТ (първи състав),

състоящ се от: г-н A. Tizzano, председател на състав, г-н M. Ilešič, г-н J.-J. Kasel (докладчик), г-н M. Safjan и г-жа M. Berger, съдии,

генерален адвокат: г-н P. Cruz Villalón,

секретар: г-н K. Malacek, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 1 март 2012 г.,

като има предвид становищата, представени:

— за Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku, от г-жа K. M. Kalinowska, г-жа U. Kulisiewicz и г-н A. Szybkie, в качеството на представители,

— за полското правителство, от г-н M. Szpunar, г-жа J. Faldyga и г-жа A. Siwek, в качеството на представители,

— за германското правителство, от г-н T. Henze и г-н J. Möller, в качеството на представители,

* Език на производството: полски.

— за Европейската комисия, от г-н V. Kreuschitz и г-жа M. Owsiany-Hornung, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 24 май 2012 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 20, параграф 2 ДФЕС, на член 21 ДФЕС и на някои разпоредби от Регламент (ЕИО) № 1408/71 на Съвета от 14 юни 1971 година за прилагането на схеми за социална сигурност на заети лица, самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в рамките на Общността, изменен и актуализиран с Регламент (ЕО) № 118/97 на Съвета от 2 декември 1996 г. (ОВ L 28, 1997 г., стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 5, том 4, стр. 35 и поправка в ОВ L 32, 6.2.2008 г.), последно изменен с Регламент (ЕО) № 592/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 г. (ОВ L 177, стр. 1, наричан по-нататък „Регламент № 1408/71“).

2 Запитването е отправено в рамките на спор между г-жа Wencel и Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (Осигурителен институт, териториално поделение Бялисток, наричан по-нататък „ZUS“) относно правото на г-жа Wencel на пенсия за осигурителен стаж и възраст.

Правна уредба

Правна уредба на Съюза

3 Член 1, буква з) от Регламент № 1408/71 определя понятието „пребиваване“ като мястото на обичайно пребиваване.

4 Съгласно член 6, буква б) от Регламент № 1408/71 последният заменя, в рамките на персоналния и материалния си обхват, разпоредбите на всяка спогодба за социално осигуряване, която обвързва най-малко две държави членки.

5 По силата на озаглавения „Международни разпоредби, които не се [засягат] от разпоредбите на настоящия регламент“ член 7, параграф 2, буква в) от Регламент № 1408/71 остават приложими „някои разпоредби на [спогодбите] за социална сигурност, сключени от държавите членки преди датата на прилагане на [същия] регламент, при условие че те са по-благоприятни за бенефициерите или когато те произтичат от някои исторически обстоятелства и тяхното действие е ограничено във времето, ако тези разпоредби са посочени в приложение III“.

6 Сред спогодбите за социална сигурност, които остават приложими съгласно приложение III към Регламент № 1408/71, е по-специално сключената между Федерална република Германия и Народна република Полша спогодба относно пенсиите и обезщетенията за трудова злополука (umowa r. między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec o zaopatrzeniu emerytalnym i wypadkowym) от 9 октомври 1975 г. (Dz. U. от 1976 г., № 16, позиция 101), с измененията (наричана по-нататък „Спогодбата от 9 октомври 1975 г“.), при условията и по реда, определени в член 27, параграфи 2—4 от германско-полската спогодба за социална сигурност (umowa polsko-niemiecka o zabezpieczeniu społecznym) от 8 декември 1990 г. (Dz. U. от 1991 г., № 108, позиция 468).

7 Съгласно озаглавения „Отмяна на клаузите за пребиваване — ефект на задължителното осигуряване върху възстановяването на вноски“ член 10, параграф 1 от Регламент № 1408/71:

„Ако в настоящия регламент не е предвидено друго, придобитите съгласно законодателството на една или повече държави членки парични обезщетения за инвалидност, старост или за преживяло лице, пенсия за трудова злополука или професионална болест и помощи при смърт не подлежат на никакво намаление, изменение, спиране, отнемане или конфискация, поради факта че получателят пребивава на територията на държава членка, различна от тази, в която се намира институцията, която отговаря за изплащането на обезщетенията.

[…]“.

8 Член 12 от Регламент № 1408/71 предвижда:

„1. Настоящият регламент не може нито да предоставя, нито да запазва правото на няколко обезщетения от един и същи вид за един и същи период на задължително осигуряване. […].

2. Ако в настоящия регламент не е предвидено друго, може да се извършва позоваване на разпоредбите на законодателството на държава членка, уреждащ[и] намаляването, спирането или отнемането на обезщетения в случаи на натрупване на други социално-осигурителни обезщетения или всякаква друга форма на доход, дори и когато такива обезщетения са придобити съгласно законодателството на друга държава членка, или когато такъв доход е получен на територията на друга държава членка“.

9 Съгласно член 13, параграф 1 от Регламент № 1408/71 „лицата, за които се прилага настоящият регламент, са субекти на законодателството на само една държава членка. Това законодателство се определя в съответствие с разпоредбите на […] дял [II]“.

10 Съгласно член 13, параграф 2, буква е) от Регламент № 1408/71:

„Съобразно разпоредбите на членове от 14 до 17:

[…]

е) лице, за което престане да бъде приложимо законодателството на дадена държава членка, без за него да стане приложимо законодателството на друга държава членка […], е субект на законодателството на държавата членка, на чиято територия пребивава единствено съгласно разпоредбите на това законодателство“.

11 Съгласно член 46а от Регламент № 1408/71:

„1. По смисъла на настоящата глава натрупване на обезщетения от един и същи вид означава следното: всички видове натрупване на обезщетения за инвалидност, старост и преживели лица, изчислени или предоставени въз основа на завършени от едно и също лице осигурителни периоди и/или периоди на пребиваване.

2. По смисъла на настоящата глава натрупване на обезщетения от различен вид означава всички видове натрупване на обезщетения, за които не може да се счита, че са от един и същи вид по смисъла на параграф 1.

3. За прилагането на предвидени от законодателството на държава членка разпоредби за намаляване, спиране или отнемане на обезщетения в случай на натрупване на обезщетение за инвалидност, старост или преживели лица с обезщетение от същия вид или с обезщетение от различен вид, или с друг доход, се прилагат следните правила:

[…]

г) когато съгласно законодателството на една-единствена държава членка са приложими разпоредби за намаляване, спиране или отнемане на обезщетения заради факта, че съответното лице получава платими съгласно законодателството на други държави членки обезщетения от сходен или различен вид или друг доход, получаван на територията на други държави членки, платимото обезщетение съгласно законодателството на първата държава членка може да се намалява само до размера на платимите обезщетения съгласно законодателството на други държави членки или до размера на получавания доход на територията на други държави членки“.

Германско-полските спогодби

12 Член 4 от Спогодбата от 9 октомври 1975 г. гласи:

„1. Пенсиите по пенсионното осигуряване се отпускат от осигурителната институция на държавата, на чиято територия живее правоимащото лице, като се прилага законодателството в сила за тази осигурителна институция.

2. Когато пенсията се определя съгласно правилата в сила за осигурителната институция, посочена в параграф 1, осигурителните периоди, периодите на заетост и другите приравнени на тях периоди, завършени в другата държава, се отчитат от тази институция, все едно са били завършени на територията на първата държава.

3. Пенсията по параграф 2 се изплаща единствено за периода, в който заинтересованото лице живее на територията на държавата, чиято осигурителна институция е установила правото на пенсия. През този период получателят на пенсията няма никакви права спрямо осигурителната институция на другата държава, основани на осигурителните периоди, периодите на трудова заетост и другите приравнени на тях периоди, завършени в тази друга държава […]“.

13 По силата на член 27, параграф 2 от германско-полската Спогодба за социално осигуряване от 8 декември 1990 г. правата и правните очаквания, придобити до 1 януари 1991 г. в една от държавите по Спогодбата от 9 октомври 1975 г., не се засягат, докато получателите пребивават на територията на тази държава.

Полска правна уредба

14 В Полша пенсиите за осигурителен стаж и възраст и другите пенсии се уреждат от Закона за пенсиите за осигурителен стаж и възраст и другите пенсии, изплащани от фонд обществено осигуряване (ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych) от 17 декември 1998 г., в консолидирания му текст (Dz. U. от 2009 г., № 153, позиция 1227, наричан по-нататък „Законът за пенсиите за осигурителен стаж и възраст“).

15 Член 114, параграф 1 от този закон предвижда, че по заявление от заинтересованото лице или служебно се издава ново решение относно правото на парични обезщетения, съответно техния размер, когато след влизането в сила на решението относно съответните парични обезщетения

се представят нови доказателства или се установят обстоятелства, съществували и преди издаването на решението, които влияят върху правото на парични обезщетения, съответно върху техния размер.

16 Съгласно член 138, параграфи 1 и 2 от посочения закон лицето, получило обезщетения без правно основание, е длъжно да ги възстанови. За получени без правно основание се смятат обезщетенията, изплатени въпреки наличието на обстоятелства, в резултат от които се погасява или временно се отнема правото на обезщетение или в резултат на които изплащането на обезщетението се прекратява изцяло или частично, доколкото получателят е знаел, че няма право да получи съответните обезщетения.

Спорът по главното производство и преюдициалните въпроси

17 Полската гражданка г-жа Wencel, родена на 25 февруари 1930 г., е вписана от 1954 г. в регистъра на град Бялисток (Полша). След като сключва брак с нея през 1975 г., съпругът ѝ, също полски гражданин, се установява във Франкфурт на Майн (Германия), където е регистриран като жител и работи по трудово правоотношение, в рамките на което се изплащат осигурителни вноски. От 1984 г. нататък той получава пенсия за инвалидност в Германия. Г-жа Wencel често посещава съпруга си в тази държава членка, а същият прекарва всичките си отпуски и официални празници в Полша.

18 Съгласно удостоверение за местожителство, издадено от община Франкфурт на Майн, г-жа Wencel пребивава постоянно в Германия от 1984 г. нататък. Там тя е получила разрешение за пребиваване, но никога не е упражнявала трудова дейност. От 1984 г. до 1990 г. обаче работи като гледачка на децата на снаха си в Полша. С решение на ZUS от 24 октомври 1990 г. на г-жа Wencel се предоставя правото на полска пенсия за осигурителен стаж и възраст за периодите, завършени в Полша. След смъртта на нейния съпруг през 2008 г. германската осигурителна институция ѝ изплаща наследствена пенсия, която ѝ е предоставена по-специално поради обстоятелството че пребивава в Германия. Понастоящем г-жа Wencel пребивава в Полша при сина си, снаха си и внуците си.

19 През 2009 г. ZUS е уведомен, че г-жа Wencel е регистрирана като жител както в Полша, така и в Германия. Като изхожда от декларация от 24 ноември 2009 г., в която г-жа Wencel посочва, че пребивава в Германия и прекарва всичките си ваканции и официални празници в Полша, ZUS приема две решения въз основа на членове 114 и 138 от Закона за пенсиите за осигурителен стаж и възраст.

20 С първото си решение от 26 ноември 2009 г. ZUS отменя решението за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст от 24 октомври 1990 г. и спира изплащането на тази пенсия. Според ZUS по силата на член 4 от Спогодбата от 9 октомври 1975 г. компетентна да се произнесе по заявлението за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст е само осигурителната институция на държавата, в която пребивава заявителят. Тъй като г-жа Wencel пребивавала постоянно в Германия от 1975 г. нататък, тя нямала право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по полската осигурителна система. С второто си решение от 23 декември 2009 г. ZUS иска г-жа Wencel да възстанови сумите, получени без правно основание през трите предходни години.

21 На 4 януари 2010 г. г-жа Wencel обжалва тези две решения пред Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (Окръжен съд — Съд по трудови дела и по дела, свързани със социалното осигуряване, Бялисток), като твърди, че са нарушени разпоредби от правото на Съюза относно свободата на движение и пребиваване. Всъщност според нея обстоятелството, че има две места на обичайно пребиваване, не трябва да я лишава от правото

ѝ на пенсия за осигурителен стаж и възраст в Полша. Освен това тя посочва, че декларацията от 24 ноември 2009 г. била написана набързо и под натиск от страна на служителите на ZUS, поради което не отразявала действителността.

22 С решение от 15 септември 2010 г. тази юрисдикция отхвърля жалбата на г-жа Wencel с мотива, че макар да е възможно едно лице да е регистрирано като жител в две различни държави членки, член 4 от Спогодбата от 9 октомври 1975 г. изключва възможността то да има два различни центъра на жизнени интереси. Тя приема, че преместването на центъра на жизнени интереси на г-жа Wencel в Германия прави германската осигурителна институция компетентна по отношение на това лице. В допълнение, въпреки указанието, съдържащо се в решението за отпускане на пенсия на г-жа Wencel за осигурителен стаж и възраст, тя не е уведомила ZUS за решението си да напусне Полша.

23 Г-жа Wencel обжалва това съдебно решение пред Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku.

24 Според тази юрисдикция от член 10 от Регламент № 1408/71 следва, че лицето, което пребивава на територията на една държава членка, не може да бъде лишено от правото си на обезщетения, придобити съгласно законодателството на друга държава членка. Според нея, въпреки че в този член не е уреден случаят на лице, което има едновременно две места на обичайно пребиваване, следва да се приеме, че посоченият член 10 се прилага и спрямо такова лице. След като излага всички обстоятелства, които обосновават констатацията, че г-жа Wencel реално е имала едновременно две места на обичайно пребиваване и че от 1975 г. до 2008 г. е прекарвала половината от времето си в Полша, а другата половина — в Германия, запитващата юрисдикция прави извод, че положението на г-жа Wencel е необичайно и че недекларирането от нейна страна на преместване на центъра на интересите ѝ се дължи на обстоятелството, че тя действително е смятала, че има две равностойни места на пребиваване по смисъла на член 1, буква з) от Регламент № 1408/71.

25 Поради това въззивната юрисдикция има съмнения дали г-жа Wencel може да бъде лишена от правото на обезщетения само поради факта че има две места на обичайно пребиваване. Тази юрисдикция е на мнение, че решенията на ZUS, изглежда, противоречат на принципа на свободно движение в Европейския съюз.

26 Според нея всъщност, доколкото след присъединяването на Република Полша към Съюза през 2004 г. разпоредбите на Спогодбата от 9 октомври 1975 г. се прилагат — съгласно член 7, параграф 2, буква б) от Регламент № 1408/71 — единствено ако не са по-малко благоприятни от разпоредбите на този регламент, съгласно членове 20 ДФЕС, 21 ДФЕС и член 10 от посочения регламент правото на обезщетение на г-жа Wencel по никакъв начин не трябва да бъде ограничавано, поради това че повече от 30 години тя е имала две равностойни места на пребиваване.

27 Освен това запитващата юрисдикция иска да се установи дали отнемането на пенсията за осигурителен стаж и възраст може да има обратна сила, въпреки че заинтересованото лице не е било уведомено за задължението да посочи всички обстоятелства, които могат да повлияят върху решението на осигурителната институция, компетентна да разглежда заявленията за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст.

28 При тези условия Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Следва ли на основание на установения в член 21 ДФЕС и член 20, параграф 2 ДФЕС принцип за свободно движение и за свободно пребиваване в държавите членки на Европейския съюз член 10 от Регламент […] № 1408/71 […] да се тълкува в смисъл, че

придобитите съгласно законодателството на определена държава членка парични обезщетения за старост не подлежат на никакво намаление, изменение, спиране, отнемане или конфискация и когато получателят е пребивавал едновременно (имал е две места на обичайно пребиваване с равностойно значение) на територията на две държави членки, едната от които е различна от държавата, в която се намира институцията, която отговаря за изплащането на пенсията за осигурителен стаж и възраст?

2) Следва ли член 21 ДФЕС и член 20, параграф 2 ДФЕС, както и член 10 от Регламент [...] № 1408/71 [...] да се тълкуват в смисъл, че не допускат националната разпоредба на член 114, параграф 1 от [Закона за пенсиите за осигурителен стаж и възраст] във връзка с член 4 от Спогодбата от 9 октомври 1975 г. да се прилага така, че да позволява на полския осигурителен институт да издаде ново решение по определена преписка, с което да лиши от право на пенсия за осигурителен стаж и възраст лице, което от дълги години има едновременно две места на обичайно пребиваване (два центъра на жизнени интереси) в две държави — понастоящем членки на Европейския съюз, при положение че преди 2009 г. това лице не е подавало заявление или декларация за промяна на мястото си на пребиваване в някоя от тези държави?

При отрицателен отговор:

3) Следва ли член 20, параграф 2 ДФЕС, член 21 ДФЕС и член 10 от Регламент [...] № 1408/71 [...] да се тълкуват в смисъл, че не допускат националната разпоредба на член 138, параграфи 1 и 2 от [Закона за пенсиите за осигурителен стаж и възраст] да се прилага така, че да позволява на полския осигурителен институт да изисква възстановяване на пенсиите, получени през последните три години от лице, което е имало в периода от 1975 г. до 2009 г. едновременно две места на обичайно пребиваване (два центъра на жизнени интереси) в две държави — понастоящем членки на Европейския съюз, при положение че при издаване на решението по заявлението за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст и след нейното получаване полската осигурителна институция не е разяснила на това лице, че е необходимо да я информира и за обстоятелството, че има две места на обичайно пребиваване в две държави, като в тази връзка следва да подаде заявление или декларация за избор на осигурителната институция на една от тези държави членки като компетентна по заявленията за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст?“.

По преюдициалните въпроси

Предварителни бележки

29 С оглед на особеностите на настоящото дело и за да се даде полезен отговор на запитващата юрисдикция, в самото начало следва да се определи дали и евентуално доколко разпоредбите на Регламент № 1408/71 са приложими в случай като разглеждания по главното производство.

30 Що се отнася, на първо място, до приложимостта ratione temporis на Регламент № 1408/71, нужно е да се напомни, че по отношение на Република Полша този регламент влиза в сила от момента на присъединяването ѝ към Съюза, а именно 1 май 2004 г.

31 Макар в конкретния случай г-жа Wencel да е придобила правото на полска пенсия за осигурителен стаж и възраст съгласно решение на ZUS от 24 октомври 1990 г., също така е вярно, че по силата на решения от 26 ноември и 23 декември 2009 г. тя е лишена от това право и от нея е поискано да възстанови получените през трите предходни години суми, за които се твърди, че са получени без правно основание.

32 Ето защо именно последните две решения, издадени след присъединяването на Република Полша към Съюза, са предмет на спора по главното производство.

33 Освен това съгласно постоянната съдебна практика, въпреки че като ново законодателство в областта на социалната сигурност на работниците мигранти, приложимо в Полша от 1 май 2004 г. нататък, Регламент № 1408/71 по принцип се прилага само за в бъдеще, той все пак може да се приложи и към бъдещите последици на положения, възникнали при действието на стария закон (вж. в този смисъл Решение от 18 април 2002 г. по дело Duchon, C-290/00, Recueil, стр. I-3567, точка 21 и цитираната съдебна практика).

34 Следователно законосъобразността на решенията от 26 ноември и 23 декември 2009 г. трябва да се прецени от гледна точка на Регламент № 1408/71, доколкото разпоредбите на спогодбите за социална сигурност са неприложими.

35 Що се отнася, на второ място, до приложимостта ratione materiae на Регламент № 1408/71, следва да се напомни, че съгласно член 7, параграф 2, буква в) от Регламент № 1408/71 разпоредбите на спогодбите за социална сигурност, посочени в приложение III към този регламент, остават в сила, независимо от член 6 от същия регламент, съгласно който този регламент заменя, в рамките на персоналния и материалния си обхват, спогодбите за социална сигурност, които обвързват две или повече държави членки (Решение от 18 декември 2007 г. по дело Habelt и др., C-396/05, C-419/05 и C-450/05, Сборник, стр. I-11895, точка 87).

36 Доколкото Спогодбата от 9 октомври 1975 г. фигурира в приложение III от Регламент № 1408/71, тя по принцип остава приложима дори след влизането в сила на този регламент в Полша, ако е изпълнено едно от останалите две условия по член 7, параграф 2, буква в) от него, а именно ако прилагането на разпоредбите на Спогодбата от 9 октомври 1975 г. е по-благоприятно за бенефициерите или ако тази спогодба произтича от исторически обстоятелства и действието ѝ е ограничено във времето.

37 Следователно Регламент № 1408/71 е приложим само доколкото сключените преди влизането му в сила двустранни спогодби не са пречка за неговото прилагане (вж. в този смисъл Решение от 7 май 1969 г. по дело Torrekens, 28/68, Recueil, стр. 125, точки 19—21). Разпоредба от правото на Съюза, която подобно на член 7, параграф 2 от този регламент отдава предимство на прилагането на двустранна спогодба, обаче не може да има обхват, несъвместим с принципите, които са в основата на законодателството, от което тя е част (вж. по аналогия Решение от 4 май 2010 г. по дело TNT Express Nederland, C-533/08, Сборник, стр. I-4107, точка 51).

38 Ето защо правото на Съюза е приложимо не само във всички случаи, които при посочените в член 7, параграф 2 от Регламент № 1408/71 условия не попадат в приложното поле на Спогодбата от 9 октомври 1975 г., но и когато разпоредбите на тази спогодба не са съобразени с принципите, на които се основава въпросният регламент.

39 Тези принципи, които са в основата на правилата за координиране на националните законодателства в областта на социалната сигурност, съответстват на принципите в областта на свободното движение на лица, чийто основен постулат е, че дейностите на Съюза в частност включват премахването на пречките за свободното движение на лица между държавите членки (вж. в този смисъл Решение от 7 март 2013 г. по дело Van den Booren, C-127/11, точка 43 и цитираната съдебна практика).

40 Освен това, доколкото г-жа Wencel е упражнила свободата си на движение, случаят ѝ се урежда от принципите, на които е основан Регламент № 1408/71. Предвид факта, че въпросната международна спогодба не е била приета с оглед прилагането на тези принципи, в случай като разглеждания по главното производство тя може да накърни посочените принципи.

41 Следователно се налага изводът, че случаят на г-жа Wencel трябва да бъде преценен въз основа на Регламент № 1408/71.

По преюдициалните въпроси

42 С преюдициалните си въпроси, които следва да се разгледат заедно, запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали правото на Съюза трябва да се тълкува в смисъл, че осигурителен институт има основание да отнеме с обратна сила правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст на осигурено лице, което дълги години има едновременно две места на обичайно пребиваване в две различни държави членки, и да изиска възстановяване на пенсиите, за които се твърди, че са изплатени без правно основание, с довода че осигуреното лице получава наследствена пенсия в друга държава членка, на чиято територия то също е пребивавало.

43 На първо място, следва да се провери дали за целите на прилагането на Регламент № 1408/71, и по-специално на член 10 от него, едно лице може законно да има едновременно две места на обичайно пребиваване на територията на две различни държави членки.

44 По отношение на цитирания член 10 следва да се уточни, че в него се съдържат разпоредбите относно отмяната на клаузите за пребиваване, в смисъл че с него се гарантира изплащането от компетентната държава на осигурителни обезщетения, когато осигуреното лице пребивава или прехвърли местопребиваването си в държава членка, различна от тази, в която се намира институцията, отговорна за изплащането на обезщетенията.

45 Доколкото обаче текстът на член 10 от Регламент № 1408/71 не дава отговор на въпроса дали този регламент допуска наличието на две места на обичайно пребиваване в две различни държави членки, следва да се напомни, че последният въвежда система за координиране на националните схеми за социална сигурност и в дял II от него установява правила за определяне на приложимото законодателство.

46 Съдът вече е постановил, че целта на последните разпоредби е не само да не се допусне заинтересованите лица да се окажат без социално-осигурителна защита поради липса на приложимо към тях законодателство (вж. в този смисъл Решение от 9 юни 1964 г. по дело Nonnenmacher, 92/63, Recueil, стр. 557, 572 и 573), но и заинтересованите лица да се подчиняват на схемата за социална сигурност на една-единствена държава членка, за да се избегне припокриване на приложимите национални законодателства и усложненията, които биха могли да произтекат от това (вж. в този смисъл Решение от 10 юли 1986 г. по дело Luijten, 60/85, Recueil, стр. 2365, точка 12).

47 Както подчертава генералният адвокат в точка 28 от заключението си, този принцип на приложимост само на едно законодателство намира проявление по-специално в член 13, параграф 1 (вж. в този смисъл по-специално Решение по дело Luijten, посочено по-горе, точка 13) и параграф 2, буква е) от Регламент № 1408/71, както и в член 14а, параграф 2 от него (Решение от 9 март 2006 г. по дело Piatkowski, C-493/04, Recueil, стр. I-2369, точка 21).

48 Доколкото така въведената с Регламент № 1408/71 система използва местопребиваването като фактор за привръзка с оглед определянето на приложимото законодателство, няма как да се приеме, че за целите на Регламент № 1408/71 едно лице може едновременно да има няколко местожителства в различни държави членки, защото иначе цитираните в предходната точка разпоредби биха били лишени от всякакво полезно действие.

49 Този извод се потвърждава от практиката на Съда относно понятието „пребиваване“ по смисъла на законодателството на Съюза, приложимо към схемите за социална сигурност на работниците мигранти. Всъщност Съдът е подчертал, че когато правното положение на едно лице може да попадне в обхвата на законодателството на няколко държави членки, понятието за държава членка, в която пребивава лицето, визира държавата, в която то обичайно пребивава и където обичайно са съсредоточени и интересите му (вж. в този смисъл Решение от 25 февруари 1999 г. по дело Swaddling, C-90/97, Recueil, стр. I-1075, точка 29 и цитираната съдебна практика).

50 Изработеният от съдебната практика списък с елементи, които следва да се имат предвид, когато се определя мястото на обичайно пребиваване на дадено лице — списък, който понастоящем е кодифициран в член 11, параграф 1 от Регламент (ЕО) № 987/2009 на Европейския парламент и на Съвета от 16 септември 2009 година за установяване процедурата за прилагане на Регламент (ЕО) № 883/2004 за координация на системите за социална сигурност (ОВ L 284, стр. 1) — отразява изискването да се определи едно-единствено местопребиваване.

51 Ето защо се налага изводът, че за целите на прилагането на Регламент № 1408/71 член 10 от него трябва да се тълкува в смисъл, че едно лице не може да има едновременно две места на обичайно пребиваване на територията на две различни държави членки.

52 На второ място, за да се определи институцията, компетентна да изплаща пенсията на лице, чието положение е като това на г-жа Wencel, запитващата юрисдикция следва да прецени, с оглед на всички релевантни данни по преписката, в коя държава членка се намира обичайното местопребиваване на заинтересованото лице по смисъла на посочената съдебна практика.

53 В това отношение най-напред следва да се уточни, че жалбоподателката е упражнявала професионална дейност само на полска територия и че тази дейност е била свързана със семейните отношения, които тя е имала там.

54 На следващо място, от 1990 г. на г-жа Wencel е отпусната пенсия за осигурителен стаж и възраст въз основа на направените от нея за целта вноски в Полша.

55 Накрая, националната юрисдикция следва да провери дали декларацията, направена през 2009 г. от заинтересованото лице по искане на ZUS, че пребивава в Германия, съответства на действителността, с оглед по-специално на факта, че центърът на жизнените интереси на г-жа Wencel очевидно се е изместил изцяло в Полша поне от момента на смъртта на съпруга ѝ през 2008 г.

56 Ако се предположи, че компетентната институция се намира в тази държава членка поради местопребиваването на заинтересованото лице, следва да се прецени, на трето място, дали тази институция може законно да му отнеме с обратна сила правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст и да изиска то да възстанови пенсиите, за които се твърди, че са изплатени без правно основание, с довода че това лице получава наследствена пенсия в друга държава членка, на чиято територия то също е пребивавало.

57 Що се отнася до натрупването на обезщетения, нужно е да се напомни, от една страна, че съгласно член 12, параграф 1 от Регламент № 1408/71 този регламент по принцип не може нито да предоставя, нито да запазва правото на няколко обезщетения от един и същи вид за един и същи период на осигуряване.

58 Доколкото от представените пред Съда писмени становища се оказва, че получаваната от г-жа Wencel в Полша полска пенсия за осигурителен стаж и възраст е изчислена въз основа на прослуженото от нея време в тази държава членка и че германската наследствена пенсия ѝ е изплащана поради упражняваната от нейния починал съпруг дейност в Германия, тези две обезщетения не могат да се считат за обезщетения от един и същи вид (вж. в този смисъл

Решение от 6 октомври 1987 г. по дело Stefanutti, 197/85, Recueil, стр. 3855, точка 13, Решение от 12 февруари 1998 г. по дело Cordelle, C-366/96, Recueil, стр. I-583, точки 20 и 21, както и Решение от 7 март 2013 г. по дело Van den Booren, C-127/11, точки 32 и 33).

59 От друга страна, от член 12, параграф 2 от Регламент № 1408/71 следва, че предвидените от законодателството на държава членка разпоредби за намаляване могат — освен ако в този регламент не е предвидено друго — да бъдат приложени спрямо лицата, които получават обезщетение от тази държава членка, ако същите имат право на други социалноосигурителни обезщетения, и то дори когато правото да се получават такива обезщетения, е придобито съгласно законодателството на друга държава членка (Решение от 7 март 2002 г., Insalaca, C-107/00, Recueil, стр. I-2403, точка 22).

60 Следователно Регламент № 1408/71 допуска прилагане на национална правна уредба, в резултат на която размерът на пенсията, на която има право осигуреното лице, се намалява, тъй като то получава обезщетение за старост в друга държава членка, стига все пак да са спазени наложените с Регламент № 1408/71 ограничения.

61 Сред тези ограничения по-специално е член 46а, параграф 3, буква г) от Регламент № 1408/71, по силата на който платимото обезщетение съгласно законодателството на първата държава членка може да се намалява само със сума до размера на платимите обезщетения съгласно законодателството на другата държава членка.

62 От предходното следва, че полската пенсия за осигурителен стаж и възраст на заинтересованото лице не може да бъде отнета с обратна сила на основание на наличието на германска наследствена пенсия. Тя обаче може да бъде намалена със сума до размера на германските обезщетения в приложение на евентуално полско правило за ненатрупване. Запитващата юрисдикция следва да провери дали в настоящия случай съществува подобно правило.

63 Ако в полския правен ред е налице такова правило за ненатрупване, на което Регламент № 1408/71 не се противопоставя, следва да се провери и дали разпоредбите на ДФЕС го допускат.

64 Както вече бе напомнено в точка 37 от настоящото решение, всъщност така направеното тълкуване на Регламент № 1408/71 не засяга отговора, който би бил даден при евентуална приложимост на разпоредбите на първичното право. Констатацията, че националната мярка може да е съобразена с акт на вторичното право — в случая Регламент № 1408/71, — не означава задължително, че тя не следва да бъде преценявана от гледна точка на разпоредбите на Договора (Решение от 16 юли 2009 г. по дело Von Chamier-Glisczinski, C-208/07, Сборник, стр. I-6095, точка 66 и цитираната съдебна практика, както и Решение по дело Van den Booren, посочено по-горе, точка 38).

65 Именно в този контекст запитващата юрисдикция поставя преюдициалните въпроси в светлината на първичното право на Съюза, и по-специално на член 20, параграф 2 ДФЕС и член 21 ДФЕС.

66 Очевидно е, че случаят на г-жа Wencel попада в приложното поле на член 45 ДФЕС.

67 Доколкото случаят по главното производство попада в обхвата на тази разпоредба, не е необходимо произнасяне по тълкуването на член 20, параграф 2 ДФЕС и член 21 ДФЕС. Всъщност последните разпоредби, които прогласяват общо правото на всеки гражданин на Съюза да се придвижва и да пребивава свободно на територията на държавите членки, са конкретизирани в член 45 ДФЕС относно свободното движение на работниците (вж. в този смисъл Решение от 13 декември 2012 г. по дело Caves Krier Frères, C-379/11, точка 30 и цитираната съдебна практика).

68 В тази насока е достатъчно да се напомни, че член 45 ДФЕС привежда в действие основния принцип, съгласно който дейностите на Съюза в частност включват премахването на пречките за свободното движение на лица между държавите членки (Решение по дело Van den Booren, посочено по-горе, точка 43 и цитираната съдебна практика).

69 Следователно правото на Съюза не допуска никаква национална мярка, която, макар и приложима без дискриминация с оглед на гражданството, би могла да затрудни или да направи по-слабо привлекателно упражняването от гражданите на Съюза на гарантираните от Договора основни свободи (вж. Решение по дело Van den Booren, посочено по-горе, точка 44 и цитираната съдебна практика).

70 Национални мерки от този вид могат да бъдат допуснати само при условие че преследват цел от общ интерес, че са в състояние да гарантират осъществяването на тази цел и че не надхвърлят необходимото за постигането ѝ (Решение по дело Van den Booren, посочено по-горе, точка 45 и цитираната съдебна практика).

71 Ето защо националната юрисдикция следва да прецени съвместимостта на разглежданата национална правна уредба с изискванията на правото на Съюза, като провери дали правилото за отнемане на правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст и за възстановяване на сумите, за които се твърди, че са получени без правно основание, което правило несъмнено се прилага по еднакъв начин към гражданите на тази държава и гражданите на останалите държави членки, фактически не поставя в по-неблагоприятно положение заинтересованото лице спрямо лицето, чието положение не е с презграничен елемент, а ако в настоящия случай се установи, че е налице такова по-неблагоприятно положение — дали разглежданото национално правило е обосновано с обективни съображения и дали е пропорционално на легитимно преследваната с националното право цел (Решение по дело Van den Booren, посочено по-горе, точка 46).

72 При тази проверка запитващата юрисдикция трябва да отчете и факта, че прогласеният в член 4 ДФЕС принцип на лоялно сътрудничество задължава компетентните национални органи да използват всички средства, с които разполагат, за да постигнат целта на член 45 ДФЕС (вж. Решение по дело Van Munster, посочено по-горе, точка 32 и Решение по дело Leyman, посочено по-горе, точка 49).

73 Предвид всички изложени по-горе съображения на поставените въпроси трябва да се даде следният отговор:

— за целите на прилагането на Регламент № 1408/71 член 10 от него трябва да се тълкува в смисъл, че едно лице не може да има едновременно две места на обичайно пребиваване на територията на две различни държави членки;

— съгласно разпоредбите на Регламент № 1408/71, и по-специално на член 12, параграф 2 и член 46а от него, при обстоятелства като разглежданите по главното производство компетентната институция на държава членка не може законно да отнеме с обратна сила правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст на съответния получател и да изиска той да възстанови пенсиите, за които се твърди, че са изплатени без правно основание, с довода че той получава наследствена пенсия в друга държава членка, на чиято територия също е пребивавал. Размерът на изплащаната в първата държава членка пенсия за осигурителен стаж и възраст обаче може да бъде намален със сума до размера на обезщетенията, получавани в другата държава членка, в приложение на евентуално национално правило за ненатрупване;

— член 45 ДФЕС трябва да се тълкува в смисъл, че при обстоятелства като разглежданите по главното производство допуска решение за намаляване на размера на изплащаната в първата държава членка пенсия за осигурителен стаж и възраст със сума до размера на

обезщетенията, получавани в другата държава членка, в приложение на евентуално правило за ненатрупване, стига посоченото решение да не поставя в по-неблагоприятно положение получателя на тези обезщетения спрямо лицето, чието положение не е с презграничен елемент, а ако се установи, че е налице такова по-неблагоприятно положение — то да е обосновано с обективни съображения и да е пропорционално на легитимно преследваната с националното право цел, нещо, което следва да бъде проверено от запитващата юрисдикция.

По съдебните разноски

74 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (първи състав) реши:

Член 10 от Регламент (ЕИО) № 1408/71 на Съвета от 14 юни 1971 година за прилагането на схеми за социална сигурност на заети лица, самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в рамките на Общността, изменен и актуализиран с Регламент (ЕО) № 118/97 на Съвета от 2 декември 1996 г., последно изменен с Регламент (ЕО) № 592/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 г., трябва да се тълкува в смисъл, че за целите на прилагането на посочения регламент едно лице не може да има едновременно две места на обичайно пребиваване на територията на две различни държави членки.

Съгласно разпоредбите на Регламент № 1408/71, и по-специално на член 12, параграф 2 и член 46а от него, при обстоятелства като разглежданите по главното производство компетентната институция на държава членка не може законно да отнеме с обратна сила правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст на съответния получател и да изиска той да възстанови пенсиите, за които се твърди, че са изплатени без правно основание, с довода че той получава наследствена пенсия в друга държава членка, на чиято територия също е пребивавал. Размерът на изплащаната в първата държава членка пенсия за осигурителен стаж и възраст обаче може да бъде намален със сума до размера на обезщетенията, получавани в другата държава членка, в приложение на евентуално национално правило за ненатрупване.

Член 45 ДФЕС трябва да се тълкува в смисъл, че при обстоятелства като разглежданите по главното производство допуска решение за намаляване на размера на изплащаната в първата държава членка пенсия за осигурителен стаж и възраст със сума до размера на обезщетенията, получавани в другата държава членка, в приложение на евентуално правило за ненатрупване, стига посоченото решение да не поставя в по-неблагоприятно положение получателя на тези обезщетения спрямо лицето, чието положение не е с презграничен елемент, а ако се установи, че е налице такова по-неблагоприятно положение — то да е обосновано с обективни съображения и да е пропорционално на легитимно преследваната с националното право цел, нещо, което следва да бъде проверено от запитващата юрисдикция.

Подписи